

Әдебиеттер тізімі:

1. Леонов С.Н., Сидоренко О.В. Селективная региональная политика как самостоятельный тип региональной политики государства//Электронный вестник. – 2011.
2. Диагностика конкурентоспособности регионов Республики Казахстан. Обзор текущей и стратегической конкурентоспособности /АО «Институт экономических исследований» ; Центр регионального развития и исследований конкуренции. – Астана. – 2016.
3. Уровень жизни населения в Казахстане: стат. сб./под ред. Ю.К. Шокоманова. – Алматы, 2005.
4. Асылбаев К.Б. Оценка качества жизни в регионах Республики Казахстан//Экономика и статистика. – Астана, 2016.
5. Методика расчёта основных показателей миграции населения//Официальный сайт Комитета по Статистике Министерства национальной экономики Республики Казахстан /http://stat.gov.kz/faces/homePage/homeMethodologySubPage?_adf.ctrl-state=1beyh7udvj_93&_afzLoop=15927498254552873#%40%3F_afzLoop%3D15927498254552873%26_adf.ctrl-state%3D77pifgt5u_84.

ӘОЖ: 297.1

Ахмадьянова А. Е. – магистрант,
Е.А. Бөкетов атындағы Қарағанды университеті
Қарағанды, Қазақстан

Қазақстандағы әлемдік дін дамуының мәдени аспектілері

Қазақстан – мәдени мұрасы мол ел, дін оның тарихы мен бірегейлігін қалыптастыруда маңызды рөл атқарды. Атап айтқанда, Ислам Қазақстанда мың жылдан астам уақыт бойы маңызды діни дәстүр болды және ол елдің мәдени және әлеуметтік ландшафтының маңызды аспектісі болып қала береді.

Қазақстандағы исламның тарихи және мәдени аспектілерін зерттеу бірнеше себептерге байланысты маңызды. Біріншіден, бұл діннің уақыт өте келе қазақ мәдениеті мен қоғамының дамуына қалай әсер еткені және оның бүгінгі таңда қазақ халқының өмірін қалай қалыптастырып жатқаны туралы түсінік береді. Екіншіден, Қазақстандағы Исламды зерттеу аймақтағы дін мен мәдениет арасындағы күрделі қарым-қатынастарды және олардың жалпы ислам әлеміне әсерін кеңірек түсінуге ықпал етеді. Бұл аталған тақырыптың

маңыздылығын білдіреді және мақаланың негізгі сұрағын айқындайды. Яғни, осы мақалада біз Қазақстандағы ислам дамуының мәдени аспектілері қандай және бұл діни дәстүр уақыт өте келе елдің мәдени және әлеуметтік ландшафтына қалай әсер етті екенін қарастыру мақсатын қойдық.

Қазақстандағы исламның бай тарихын, оның басқа діндер мен мәдениеттермен өзара іс-қимылын зерттей отырып, біз қазақ халқының бірегей сипаты мен оның жалпы ислам әлеміне қосқан үлесі туралы тереңірек түсінік ала аламыз. Жалпы, Қазақстанда исламды зерттеу дін, мәдениет және қоғам арасындағы күрделі өзара іс-қимылға жарық түсіретін және ислам әлемінің алуан түрлілігін тереңірек түсінуге ықпал ететін зерттеудің маңызды саласы болып табылады.

Еуразия құрлығының қақ ортасында орналасқан Қазақстан ғасырлар бойы өркениеттер мен мәдениеттердің тоғысқан жері болды. Оның бай және алуан түрлі тарихы оның мәдени дәстүрлерінен, соның ішінде діннің әлеуметтік және саяси ландшафтын қалыптастырудағы рөлінен көрінеді. Қазақстанда тәжірибеден өткен түрлі конфессиялардың ішінде ислам елдің мәдени бірегейлігі мен әлеуметтік құрылымын қалыптастыруда ерекше маңызды рөл атқарды.

Қазақстандағы исламның дамуы зерттеудің маңызды саласы болып табылады, өйткені ол аймақтағы дін мен мәдениет арасындағы күрделі қатынастарға және олардың жалпы ислам әлеміне әсеріне жарық түсіреді. Бұл мақалада Ұлы Даладағы исламның бірегей сипатына баса назар аудара отырып, Қазақстандағы ислам дамуының тарихи және мәдени аспектілері зерттеледі.

Мақала Қазақстандағы исламның тарихи контекстіне шолу жасаудан басталады, оның дамуын аймақтағы алғашқы тамырларынан бүгінгі күнге дейін қадағалайды. Ол исламның аймақтың басқа діндерімен және мәдени дәстүрлерімен, соның ішінде шаманизммен, буддизммен және христиандықпен өзара әрекеттесуін қарастырады. Сонымен қатар, исламның қазақ халқының бірегей мәдени дәстүрлеріне, оның тіліне, музыкасына және тағамдарына қалай әсер еткені және олардың өзіне қалай әсер еткені зерттеледі. Онда діни көшбасшылар мен мемлекет арасындағы өзара қарым-қатынасты, сондай-ақ исламның жеке және ұжымдық бірегейлікке әсерін қоса алғанда, қазақстандық қоғамды қалыптастырудағы Ислам институттарының рөлі талданады.

Сонымен, Қазақстандағы Исламның қазіргі кездегі қиындықтары мен мүмкіндіктері, соның ішінде әртүрлі діни топтар арасындағы шиеленіс, жас ұрпақ арасындағы дінге деген көзқарастың өзгеруі және діннің әлеуметтік бірлік пен ұлттық бірлікке ықпал етудегі рөлі

қарастырылады. Жалпы, бұл мақаланың мақсаты – Қазақстандағы ислам дамуының тарихи және мәдени аспектілері және оның жалпы ислам әлеміне әсері туралы жан-жақты және егжей-тегжейлі түсінік беру. Ұлы даладағы исламның бірегей сипатын зерттей отырып, біз әлемнің осы маңызды аймағындағы дін, мәдениет және қоғам арасындағы күрделі қатынастар туралы түсінік ала аламыз.

Исламның Қазақстанда ұзақ және күрделі тарихы бар, ол араб саудагерлері мен миссионерлері бұл дінді аймаққа алғаш әкелген VII-ші ғасырдағы ерте ислам кезеңінен басталады. Қазақстанда исламның таралуына Ұлы Жібек жолы, Қытай мен Орталық Азияны Жерорта теңізі әлемімен байланыстыратын сауда жолдарының ежелгі желісі ықпал етті.

Кейінгі ғасырларда ислам біртіндеп танымал бола бастады және Қазақстанда, әсіресе аймақтағы түркітілдес халық арасында үстем дінге айналды. Бұл процеске көптеген факторлар ықпал етті, соның ішінде жергілікті билеушілердің Исламды қабылдауы, ислам ғалымдары мен діни лидерлердің қамқорлығы және діни тәжірибенің жеке және эмоционалды аспектілерін көрсететін сопылық мистицизмнің әсері.

XVI-XVII ғасырларда Қазақ хандығы аймақтағы ірі державаға айналды және билеуші элиталар Исламды өздерінің заңдылығы мен беделін нығайту құралы ретінде қабылдады. Осы кезеңде исламдық және исламға дейінгі мәдени дәстүрлердің, атап айтқанда, қазақ халқының көшпелі өмір салтының бірігуімен сипатталатын қазақтардың айқын исламдық бірегейлігі қалыптасты [1].

XIX-шы және XX-шы ғасырлардың басында Қазақстан Ресей империясының бақылауына өтті, ол аймаққа зайырлы және модернизациялық күн тәртібін енгізуге тырысты. Осы кезеңде Ислам институттары мен тәжірибелерінің ықпалының төмендеуі, сондай-ақ исламдық діни білімнің басылуы және ислам көшбасшылары мен ғалымдарының маргиналдануы байқалды [2, с 64].

1991 жылы Кеңес Одағы ыдырағаннан кейін Қазақстан өзінің тәуелсіздігін жариялап, ұлттық және мәдени жаңғыру процесіне кірісті, ол Исламға деген қызығушылықты өзіндік және мәдени мұраның қайнар көзі ретінде қайта жандандыруды қамтыды. Бүгінде ислам Қазақстандағы үлкен дін болып табылады және оны халықтың едәуір бөлігі ұстанады.

Соңғы жылдары Қазақстан Үкіметі діни экстремизм мен терроризмге байланысты мәселелерді шеше отырып, исламның қалыпты және инклюзивті түрін ілгерілетуге ұмтылды. Ол үшін мемлекет бақылайтын ислам институттарын құру, діни білім мен діни

ұйымдардың қызметін реттеу, конфессияаралық диалог пен ынтымақтастықты ынталандыру сияқты бірқатар шаралар қабылданды.

Жалпы, Қазақстандағы исламның тарихи контексті өңірдің бірегей географиясы, тарихы мен әлеуметтік динамикасы қалыптастырған дін, мәдениет және саясат арасындағы күрделі өзара іс-қимылды көрсетеді. Қазақстанда исламның дамуы бейімделу және будандастыру үдерісімен, сондай-ақ қуғын-сүргін және маргиналдану кезеңдерімен сипатталды. Бүгінгі таңда Қазақстандағы исламның рөлі дамып, аймақтағы діни көріністің серпінді сипатын көрсете отырып, жаңа әлеуметтік, мәдени және саяси сын-қатерлерге бейімделуді жалғастыруда.

Ислам қазақ халқының мәдени дәстүрлері мен өзіндік ерекшелігін қалыптастыруда маңызды рөл атқарды. Бұл контексте исламның қазақ тіліне, музыкасына, асханасына және өзіндік ерекшелігіне әсерін, сондай-ақ ислам институттарының қазақ қоғамын қалыптастырудағы рөлін зерделеу жалғастырылатын болады.

Тіл: жоғарыда айтылғандай, Араб әліпбиі қазақ тіліне айтарлықтай әсер етті. Исламның келуімен Араб әліпбиі қазақ тілін жазудың негізгісіне айналды. Бұл қазақ араб жазуы деп аталатын араб және қазақ жазуларының элементтерін біріктіретін қазақ жазуының бірегей нысанын әзірлеуге әкелді деп белгілейді отандық ғалымдар [3].

Ислам лексикасы мен терминологиясы да қазақ тіліне енгізілді. Дінге, білімге және құқыққа қатысты сөздер, басқалармен қатар, араб немесе парсы тілдерінен алынған. Нәтижесінде араб сөздері мен айнымдарын қолдану исламның қазақ мәдениеті мен өзіндік ерекшелігіне әсерін көрсететін қазақ тілінің айрықша белгісі болды.

Музыка: Ислам қазақ музыкасын қалыптастыруда да маңызды рөл атқарды. Домбыра сияқты ішекті аспаптарды және фальцет пен жұлдыру әнін қоса алғанда, ерекше вокалдық техниканы қолдану дәстүрлі қазақ музыкасына тән. Ислам музыкасы мен поэзиясы, әсіресе сопылық музыка Қазақстанда діни көріністің маңызды түрі болды. Сопылық музыка дәстүрлі қазақ музыкасында музыкалық режимдер мен ритақтарды қолдануға әсер етті. Исламдық музыкалық дәстүрлердің қосылуы Қазақстанның мәдени мұрасын байытып, ерекше қазақстандық музыкалық бірегейліктің қалыптасуына ықпал етті.

Ас үйі: Ислам Қазақстанның аспаздық дәстүрлеріне әсер етті. Исламдық заңдар, шошқа жеуге тыйым салады және жануарларды белгілі бір жолмен союды талап етеді. Нәтижесінде дәстүрлі қазақ тағамдары қой мен сиыр, сондай-ақ ірімшік пен ашытылған бие сүті

сияқты сүт өнімдерін тұтынумен сипатталады. Дәмдеуіштер мен шөптерді, әсіресе зире мен кориандрді қолдану исламдық аспаздық дәстүрлердің әсерін көрсетеді. Ислам және қазақ аспаздық дәстүрлерінің бұл араласуы өңірдің мәдени мұрасын бейнелейтін бірегей және алуан түрлі тағамдардың құрылуына әкелді.

Сәйкестік: Ислам қазақ халқының ұжымдық және жеке басын қалыптастыруда маңызды рөл атқарды. Исламды Қазақ хандығының біріктіруші сенім ретінде қабылдауы өңір халқының әртүрлі түркі тілдес топтары арасында ортақ мәдени бірегейлікті орнатуға көмектесті.

Исламдық діни тәжірибелер мен әдет-ғұрыптар қазақ мәдениеті мен өзіндік ерекшелігіне енген. Қазақ тілін жазуда араб тоқымасын қолдану және діни рәсімдер мен исламдық киім мен тоқыма бұйымдарын қолдану қазақстандық исламдық бірегейліктің қалыптасуына ықпал етті. Медресе сияқты ислам институттары қазақ қоғамын қалыптастыруда маңызды рөл атқарды. Діни лидерлер мен мемлекет арасындағы қатынастар бейімделу мен будандастырумен, сондай-ақ шиеленістер мен қақтығыстармен сипатталды. Осы проблемаларға қарамастан, исламның қазақ мәдениеті мен өзіндік ерекшелігін қалыптастырудағы рөлі өңірдің бай мәдени мұрасының өмірлік маңызды және тұрақты аспектісі болып қала береді. Өңірдегі діннің, мәдениеттің және тарихтың серпінді өзара іс-қимылы ислам мен өңірдің көшпелі мұрасының ықпалын көрсететін бірегей және алуан түрлі қазақ мәдени бірегейлігінің дамуына ықпал етті.

Әр түрлі діни топтар арасындағы шиеленіс: Бүгінгі таңда Қазақстанда ислам алдында тұрған басты проблемалардың бірі – әртүрлі діни топтар арасындағы шиеленіс. Қазақстан халқының көпшілігі мұсылмандар болса да, православиелік христиандардың, католиктердің және басқа да діни азшылықтардың едәуір саны бар. Діни нанымдар мен тәжірибелердегі бұл айырмашылықтар кейде әртүрлі діни топтар арасындағы қақтығыстар мен шиеленістерге әкелді. Мысалы, Қазақстанда вандализм және мешіттерге және басқа да исламдық діни нысандарға шабуыл жасау оқиғалары орын алды. Үкімет бұл мәселелерді шешу үшін шаралар қабылдады, соның ішінде діни топтардың қауіпсіздігі мен бақылауын күшейту.

Жас ұрпақ арасында дінге деген көзқарастың өзгеруі: Қазақстандағы ислам алдында тұрған тағы бір проблема – жас ұрпақ арасында дінге деген көзқарастың өзгеруі. Қазақстандағы жастар діннен бас тартуда, ал көбісі өздерін атеист немесе агностик деп санайды. Бұл тенденция бірқатар факторларға, соның ішінде Батыс мәдениетінің әсеріне және діннің ескірген және қазіргі өмірге қатысы

жоқ деген түсінікке байланысты. Осы проблемамен күресу үшін Қазақстандағы Исламдық діни көшбасшылар өздерінің Жолдауын және жас ұрпаққа үндеу тәсілін бейімдеуге ұмтылады [4].

Діннің әлеуметтік бірлік пен ұлттық бірлікке ықпал етудегі рөлі: Осы проблемаларға қарамастан, Қазақстандағы ислам да көптеген мүмкіндіктер ұсынады. Дін Қазақстандағы әлеуметтік бірлік пен ұлттық бірлікке жәрдемдесуде маңызды рөл атқара алады. Үкімет бұл әлеуетті мойындады және әртүрлі діни топтар арасындағы діни төзімділік пен түсіністікті ынталандыру үшін шаралар қабылдады. Мысалы, Үкімет Қазақстан халықтарының Ассамблеясын түрлі этникалық және діни топтардың өкілдері жиналып, өзара қызығушылық тудыратын мәселелерді талқылайтын форум құрды. Бұл бастама Қазақстандағы түрлі қауымдастықтар арасындағы өзара түсіністік пен ынтымақтастықты арттыруға көмектесті.

Сонымен, Қазақстандағы ислам қазіргі дәуірдегі қиындықтарға да, мүмкіндіктерге де тап болады деп айтуға болады. Әр түрлі діни топтар арасындағы шиеленіс және жас ұрпақ арасындағы дінге деген көзқарастың өзгеруі елеулі проблемалар туғызса да, діннің Қазақстандағы әлеуметтік бірлік пен ұлттық бірлікке жәрдемдесудегі әлеуетті рөлі исламдық діни көшбасшыларға өздерінің көзқарастары мен Жолдауларын жас ұрпаққа жүгінуге және әртүрлі қауымдастықтар арасындағы өзара түсіністік пен ынтымақтастықты арттыруға бейімдеуге мүмкіндік береді.

Қорытындылай келе, Қазақстандағы исламның дамуы елдің тарихи және мәдени ерекшелігіне қатты әсер еткенін атап өткен жөн. Аймақта пайда болған сәттен бастап ислам қазақ халқының бірегей мәдени дәстүрлеріне, оның ішінде оның тіліне, музыкасына және тағамдарына әсер етті, сонымен қатар өз кезегінде осы дәстүрлерге әсер етті.

Ислам институттары қазақстандық қоғамды қалыптастыруда, жеке және ұжымдық бірегейлікті қалыптастыруда және бай және алуан түрлі діни мәдениеттің өсуіне ықпал етуде маңызды рөл атқарды. Діни лидерлер мен мемлекет арасындағы қарым-қатынас күрделі болды, шиеленістер мен билік пен ықпал туралы келіссөздер жүргізілді.

Бүгінде Қазақстандағы ислам сын-қатерлерге де, мүмкіндіктерге де тап болып отыр. Түрлі діни топтар арасындағы шиеленіс пен жас ұрпақ арасындағы дінге деген көзқарастың өзгеруі елеулі проблемаларды білдірсе де, Қазақстандағы әлеуметтік бірлік пен ұлттық бірлікке жәрдемдесудегі діннің әлеуетті рөлі исламдық діни көшбасшыларға өз көзқарасы мен Жолдауын бейімдеуге мүмкіндік береді.

Жалпы, Қазақстандағы исламның дамуы өзгермелі тарихи және

мәдени контексттер жағдайында діннің тұрақтылығы мен бейімделуінің дәлелі болып табылады. Ел дамуын жалғастыра отырып, Ислам Қазақстан мен оның халқының болашағын қалыптастыруда маңызды рөл атқаратыны сөзсіз.

Әдебиеттер тізімі:

1. Избаиров А. Қазақстандағы ислам тарихы/<https://kazislam.kz/istoriya-islama-v-kazahstane/>
2. Халид А. Коммунизмнен кейінгі Ислам: Орталық Азиядағы Дін және саясат/Транс. А. Б. Богданова. – М.: Жана әдеби шоу, 2010. – 304 б.
3. Қазақстанның тарихи және рухани-мәдени дамуындағы діндердің рөлі: дәстүрлер мен қазіргі заман. Ұжымдық монография//З. Шаукенова және С. Нұрмұратовтың жалпы редакциясы. – Астана, 2018. – 360 б.
4. Этносаралық және конфессияаралық келісім – Қазақстанның тұрақты дамуының негізі/<https://dknews.kz/ru/dk-life/209934-mezhnetic-heskoe-i-mezhkonfessionalnoe-soglasie-osnova>

УДК 316.74

Бумагина Е.Л. – кандидат философских наук,
Дипломатическая академия МИД России
г.Москва, Россия.

Религиозная политика Узбекистана как фактор формирования религиозной идентичности

Религиозный фактор, являясь неотъемлемым компонентом современного общества, несмотря на секулярные процессы, в большей степени характерные для западного мира, продолжает играть важную роль в процессах идентификации, и по-прежнему оказывает значимое влияние на мировые политические процессы.

В начале 90-х годов молодые центрально-азиатские государства особое внимание уделяют поискам национальной идентичности, сопровождавшимся усилением в социуме традиционных ценностей, включающими в себя наряду с патриархальными кланово-семейными связями религиозное мировосприятие и обрядность, которые в советское время под напором модернизации хотя и ушли на второй план, но не исчезли. Востребованные в новых условиях, они